

Econder |

International Academic Journal

[Econder], 2020, 4 (1): 169/189

Ahmet Davutoğlu ve Mevlüt Çavuşoğlu'nun Dış Politika
Perspektifinden Türk-İran İlişkileri

&

Turkey-Iran Relations from the Foreign Policy Perspective of Ahmet
Davutoglu and Mevlut Cavusoglu

Batuhan Erdi ŞAHİN

Yüksek Lisans Öğrencisi, Karabük Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim
Enstitüsü, Bölge Çalışmaları Ana Bilim Dalı/

MS Student, Karabuk University, Graduate Education Institute, Department
of Regional Studies

batuhanerdisahin@gmail.com

Orcid ID: 0000-0002-2457-9411

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types : Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received : 04.02.2020

Kabul Tarihi / Accepted : 26.05.2020

Yayın Tarihi / Published : 30.06.2020

Yayın Sezonu : Haziran

Pub Date Season : June

Cilt / Volume: 4 Sayı – Issue: 1 Sayfa / Pages: 169-189

Atf/Cite as: Şahin, B. (2020). Ahmet Davutoğlu ve Mevlüt Çavuşoğlu'nun Dış Politika Perspektifinden Türk-İran İlişkileri. Econder International Academic Journal , 4 (1) , 169-189 . Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/econder/issue/54189/684619>

İntihal /Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal içermediği teyit edilmiştir. / This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Copyright © Published by Hayrettin KESGİNGÖZ- Karabuk University, Karabuk, 78050 Turkey. All rights reserved.

Ahmet Davutoğlu ve Mevlüt Çavuşoğlu'nun Dış Politika Perspektifinden Türk-İran İlişkileri

Öz

Bu çalışmada Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanları Ahmet Davutoğlu ve Mevlüt Çavuşoğlu dönemlerinde Türkiye-İran ikili ilişkileri incelenmiştir. Ahmet Davutoğlu dönemi komşularla sıfır sorun ve aktif diplomasinin İran ile olan ilişkilere yansımaları ve Arap Baharı'nda İran'ın farklı tutumu çalışılmıştır. Arap Baharı sürecinde Suriye'nin durumu konusunda İran ve Türkiye'nin ayrı politikaları iki ülke ilişkilerini etkilemiştir. Türkiye-İran İkili ilişkileri etkileyen faktörler sadece bölgede yaşanan krizler değil, bölge dışı aktörler de olmuştur. Amerika Birleşik Devletleri'nin ekonomik yaptırımları ve Ortadoğu bölgesindeki varlığını sürdürmek istemesi, Türkiye'nin NATO üyesi olması, Rusya Federasyonu'nun yine Ortadoğu'da aktif rol izlemesi Türk-İran ilişkilerini etkileyen başlıca faktörler olmuştur. Çalışmada Davutoğlu ve Çavuşoğlu'nun açısından Türk-İran ilişkileri irdelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ahmet Davutoğlu, Mevlüt Çavuşoğlu, Türk Dış Politikası, Ortadoğu, Türkiye, İran

Turkey-Iran Relations from the Foreign Policy Perspective of Ahmet Davutoglu and Mevlut Cavusoglu

Abstract

In this study, in the period Ahmet Davutoglu and Mevlut Cavusoglu Foreign Ministers of the Republic of Turkey were examined Turkey-Iran bilateral relations. The reflection of the zero problem and active diplomacy with the neighbors of Ahmet Davutoğlu period on the relations with Iran and different attitude of Iran in the Arab Spring were studied. Iran and Turkey's different policies on the situation in Syria during the Arab Spring process have affected the relations between the two countries. Factors affecting Turkey-Iran Bilateral relations have not only been crises in the region, but also non-regional actors. The United States' economic sanctions and its desire to maintain its presence in the Middle East region, Turkey being a member of

NATO and the Russian Federation's active role again in the Middle East, has been the main factors affecting Turkish-Iranian relations. In the study, Turkish-Iranian relations had examined in terms of Davutoglu and Cavusoglu.

Keywords: Ahmet Davutoğlu, Mevlut Cavusoglu, Foreign Policy, Middle East, Turkey, Iran.

1- Giriş

Ortadoğu bölgesinde iki önemli aktör olan Türkiye ve İran sürekli bir güç mücadelesi içinde olmuştur. Tarihsel arka planda geçmişten itibaren köklü ilişkileri bulunan iki devletin oluşan konjonktürlere göre ilişki seyri değişmektedir. AK Parti döneminin dış politika vizyonu çerçevesinde bölge ülkeler ile sorunsuz ve maksimum iş birliği politikaları İran ile olan ilişkilere de yansımıştır. Türkiye özellikle 2000 sonrası kendi bölgesinde düzen kurucu rol üstlenmesi ve bölgede yaşanan sorunlara direkt olarak müdahil olması, dış politika vizyonunu belirlemektedir. Durağandan ziyade aktif olarak uluslararası sistemde söz sahibi olmak isteyen Türkiye, bölge ülkeleri ile olan ilişkilerine önem göstermiştir. Çok taraflı dış politika izleyen Türkiye, Batı ile ilişkilerini geliştirirken aynı doğrultuda bölge ülkeleri ile olan ilişkilerini de geliştirmek istemiştir. İran, Türkiye açısından bölgede düzen kurucu aktör olarak görülmüş ve ilişkilerin iyi olması Ortadoğu'da Türkiye'nin de söz sahibi olacağı anlamına gelmektedir. Türkiye'nin enerji ihtiyacında da oldukça söz sahibi olan İran, bu yüzden önemli bir ittifak olarak düşünülmüştür. 2002'den 2011 yılına kadar Türkiye-İran ilişkileri normal seyrinde devam etmiş ve İran, Türkiye'nin uyguladığı politikalara, Türkiye ise İran'ın uyguladığı politikalara destek çıkmıştır. Arap Baharı sürecinin başlaması ve Suriye/Irak konularında iş birliğine gidemeyen Türkiye ve İran, 2010'dan itibaren ilişkileri bozulmaya başlamıştır. Ortadoğu'da sadece bölge ülkeleri değil, bölge dışı ülkelerin de varlığı yaşanan krizi fazlasıyla artırmıştır. 2016/2017 yıllarından itibaren ise Rusya'nın da içinde bulunduğu Ortadoğu krizine çözüm arayışları, Türkiye-İran ilişkilerini tekrar normalleştirmiştir.

2- Türkiye-İran İlişkilerine Genel Bakış

Ortadoğu'da önemli jeopolitik konumlara sahip olan Türkiye ve İran ikili ilişkilerinin tarihi oldukça geriye gitmektedir. Türkiye ile sınır komşusu olan İran, tarihsel süreç içerisinde iki ülkenin ilişkileri her dönem farklılık göstermiştir. Bazı

dönemler iki ülkenin yakınlaşması söz konusu iken değişen dış politika şartları sonucunda iki ülkenin güç mücadelesi verdiği dönemlerde olmuştur. Bu ikili ilişkiler sürecinde İkinci Dünya Savaşından itibaren Türkiye'nin Batı Bloğuna dahil olması söz konusu iken diğer yanda özellikle ABD ve Avrupa'nın İran karşıtı politikaları, Türkiye-İran ikili ilişkilerini fazlasıyla etkilemiştir. Türkiye'nin bu durumda hem NATO içerisinde yer alması hem de Batı ile ticari ilişkilerinin fazla olması İran ile ilişkilerini Batı ile yürüttüğü düzeyde devam ettirmesi zor olmuştur.

İran da yaşanan İslam Devrimi, Türkiye'de 1980 ihtilali gibi iç karışıklıklar iki ülke arasındaki ilişkilerde de etkili olmuştur. Örneğin 12 Eylül Darbesini İran, ABD'nin desteklediği bir girişim olarak yorumlarken Türkiye ise İran'da yaşanan devrimin sonucunda Sovyet-İran yakınlaşmasının olacağını vurgulamıştır. İç politikaların dış politikaya yansımaları bu süreçte net olarak gözlemlenmiştir. Yine Türkiye'nin ihtilalden sonra Özal dönemi ile başlayan liberal politikalar doğrultusunda İran-Türkiye ilişkisinin temeli ekonomi olmuştur. Türkiye'nin bir Ortadoğu ülkesi olduğunu ve komşu ülkelerdeki sorunların Türkiye içinde sorun teşkil edeceğini söyleyerek İran ve diğer Ortadoğu ülkeleri ile başta ekonomik olmak üzere birçok alanda ilişkileri geliştirmiştir (Daban, 2017: s.87-88). Aynı dönemde İran-Irak savaşında Türkiye'nin izlediği tarafsızlık politikası, ABD'nin İran'a uyguladığı ambargoya Türkiye'nin katılmaması ve terör konusunda İran ile yapılan iş birlikleri ilişkileri kuvvetlendirmiştir. Her dönem farklılık gösteren Türkiye-İran ilişkisini etkileyen birden fazla faktörün bulunması ve bölgenin jeopolitik konumundan dolayı iki ülkenin bölge içi veya bölge dışı ülkeleri olan ilişkileri ve iç politikalarının durumları iki ülke arasındaki ilişkiyi etkilemektedir. Türkiye-İran ilişkisini etkileyen unsurlardan bahsedecek olursak; Bölgedeki istikrarsız durum, askeri ve ekonomik yapılar, her iki devlette de bulunan etnik kökenli gruplar, PKK-PJAK terör örgütü, ABD-Rusya-İsrail devletlerinin etkisi ve kültürel-ideolojik-mezhep farklılıklardır.

İran-Türkiye ilişkisini etkileyen birden fazla faktörün varlığı mevcuttur fakat iki devletin ilişkisine en çok etki eden aktör ABD'dir. Her iki devletinde bölge ülkeleri ile olan dış politikalarının dışında ABD ile olan politikaları Türkiye-İran ilişkisini etkilemektedir. Hem Türkiye hem İran, Ortadoğu bölgesinde söz sahibi olmak isterken üçüncü bir ülkenin Ortadoğu'ya direkt olarak müdahale etmesi ve İran-ABD ikilisinin olumsuz ilişkisinin sonucunda, ABD Ortadoğu'da söz sahibi olabilmek için Türkiye'nin bölgedeki politikalarına doğrudan müdahale etmektedir.

2000'li yıllara kadar olan süreçte Türkiye-İran ilişkisi dengede gitmektedir. 2000 sonrası dönemde AKP'nin iktidara gelmesi ve Türkiye'nin dış politika anlayışının değişmesi Türkiye-İran ilişkisini de etkilemiştir. İkili ilişkiyi daha net

tanımlamak için AK Parti'nin iktidara geldikten sonraki dış politika söylemlerine bakmak gerekmektedir. AK Parti'nin dış politika programında Ortadoğu ile ilgili olarak;

“Orta-Doğu’da akan kan, tüm dünya kamuoyunu olduğu gibi, bu bölge ile yakın kültürel ve tarihi ilişkileri olan Türk halkını da üzmemekte ve endişeye sevk etmektedir. AK PARTİ, din ve ırk ayırımı yapmaksızın, kime ait olursa olsun, dökülen kanın ve göz yaşının acilen durdurulmasını sağlayacak tek yolun, kalıcı bir barıştan geçtiğine inanmaktadır. Bu çerçevede Türkiye, barışın tesisine yönelik çabaları desteklemeye devam edecektir. Partimiz, Türkiye’nin İslam Ülkeleri’yle ilişkilerine özel bir önem vermektedir. Bu nedenle, bir yandan bu ülkelerle ikili iş birliğimizin artırılması, öte yandan İslam Konferansı Örgütü’nün (İKÖ), uluslararası alanda daha saygın yer edinebilmesi ve inisiyatif alabilen dinamik bir yapıya kavuşturulması için çaba sarf edecektir.” (<https://www.akparti.org.tr/parti/parti-programi>, E.T 18.12.2019)

yazmaktadır. AK Parti'nin Ortadoğu politikaları doğrultusunda bölgede kendi çıkarını maksimize etmek istemesi aynı anda ABD ve AB ile ilişkilerinin de sorunsuz ilerlemesi güç bir durumdur. Fakat AKP iktidara geldiği ilk yıllarda ABD ve AB ile olan ilişkileri ve bu durumun Ortadoğu'ya yansımaları ABD ve AB tarafından olumlu karşılanmıştır (Kaya, 2015: s.78).

Bu dönemde Türkiye-İran ilişkisini etkileyen bir diğer faktörde ABD'nin Irak'a 2003 yılında yapmış olduğu askeri operasyon sonucunda Türkiye'nin de 1 Mart Tezkeresi sürecinde izlemiş olduğu politikadır. ABD Irak'ın kitle imha silahları bulundurduğu ve terörizme destek verdiği gerekçesiyle Irak'a yapılacak operasyonda başta Türkiye olmak üzere bölge ülkelerinin desteğini aramıştır (Öztop, 2016: s.137). Türkiye 1 Mart 2003 tarihinde TBMM'de (Türkiye Büyük Millet Meclisi) tam adı “*Türk Silahlı Kuvvetlerinin yabancı ülkelere gönderilmesine, yabancı silahlı kuvvetler unsurlarının altı ay süreyle Türkiye’de bulunmasına ve muharip unsurların Türkiye dışına intikalleri için gerekli düzenlemelerin yapılmasına Anayasanın 92’nci maddesi uyarınca izin verilmesine ilişkin Başbakanlık tezkeresi*” oylamasında 533 üye katılmış; 264 kabul, 250 ret, 19 çekimser oy kullanılmış ve salt çoğunluğa ulaşamadığı için tezkere kabul edilmemiştir (TBMM Dergisi, Yasama Yılı 1, Birleşim 39). Çıkan karar neticesinde ve ABD'nin Irak'ı işgali sonrası Irak'ın Kuzey Bölgesinde oluşan otorite boşluğu gündeme gelince bu durum Türkiye-İran ilişkisini olumlu yönde etkilemiştir. 1 Mart

Tezkeresi sonucunda Türkiye-İran ikilisinin yakınlaşması 2005'te İran'ın Nükleer Programına kadar sürmüştür. İran'ın Nükleer Programını açıklamasıyla birlikte Türkiye durumdan endişe duymuş, ABD'nin İran'ı terör destekçisi ilan etmesi ve bu mücadelede Türkiye'nin desteğini istemesi Türkiye-İran ilişkisine zarar vermiş, Türkiye'nin ABD'ye yakınlaşmasına sebep olmuştur (<https://iramcenter.org/turkiye-abd-iliskilerinde-iran-faktoru/>, E.T 19.12.2019). 1957 yılında ABD-İran arasında Nükleer İş birliği anlaşması imzalanmasından bu yana ABD-İran devletleri arasında sürekli bir nükleer kriz gündemi oluşmuştur. İran'ın Nükleer Programını tekrar gündeme getirmesi ise Türkiye açısından oldukça fazla önem arz etmektedir. Ortadoğu'da kitle imha silahlarının yaygınlaşması, Türkiye'nin çıkarlarıyla örtüşmemektedir ve bölgesel hegemonyayı tamamen İran'a bırakmak istememektedir (Köse, 2008: s.51).

Ortadoğu'da yer alan İran İslam Cumhuriyeti 400 yıldır süregelen ve değişmeyen sınır komşumuz olarak Türkiye'nin enerji ihtiyacını, güvenlik sorunlarını, bölgede olan siyasi problemlerini çözmede oldukça önemli bir devlettir. Bu bağlamda İran Türkiye'nin, Türkiye'de İran'ın yapmış olduğu her dış politika adımından etkilenmektedir. İki ülkenin ilişkileri genel olarak "çatışmaya dönmeyen gerginlik" tanımı ile bir zemin üzerine oturtulabilmektedir (İnat, 2019: s.191). Türkiye ve İran ideolojik ve jeopolitik alanlarda dostça fakat rekabetçi bir ilişki yaşamıştır (Aksu, Şahinoğlu ve Uygur, 2017: s.51). Ak Parti döneminin dış politika ilkelerinden *sıfır sorun* politikası temel olarak Türkiye'nin komşularıyla sorunlu dış politika alanlarını azaltma yönünde iken aynı zamanda politikanın bir istikrar alanı oluşturma hedefi olduğundan (Yalçın, 2011: s.48), İran ile olan ilişkiler, *sıfır sorun* politikası doğrultusunda 2000'li yıllarda gelişmeye başlamıştır. 2000 sonrası iki ülke arasındaki diğer bir yakınlaşma, Nükleer Enerji konusunda Türkiye'nin İran'a vermiş olduğu destektir. Türkiye ve İran 2003-2011 yılları arasında ilişkilerini artırmış, 2011 sonrası dönemde ise başta Suriye meselesi olmak üzere birçok noktada ilişkiler gerilemiştir (Yalçın, 2011: s.52). Suriye krizi sırasında ise iki ülke Cumhurbaşkanlığı ve Dışişleri Bakanları nezdinden birçok defa krizin çözümü için bir araya gelmiştir. Suriye krizinin yanında gerçekleştirilen karşılıklı ziyaretler siyasi ve ekonomik gelişmeleri artırmış ve bunun sonucunda ise terörle mücadele, uyuşturucu ve sınır kaçakçılığı gibi konularda da Türkiye ve İran birlikte hareket etmiştir (Güder ve Mercan, 2012: s.79).

3- Ahmet Davutoğlu Dönemi Türkiye-İran İlişkileri (2009-2014)

3 Kasım 2002 yılı itibariyle 58.Cumhuriyet Hükümeti döneminde Başbakan Başmüşavirliği ve Büyükelçilik görevinde bulunan Ahmet Davutoğlu, 1 Mayıs 2009 tarihinde 60'ıncı Türkiye Cumhuriyeti Hükümetinde Dışişleri Bakanı olarak görev yapmıştır (<http://www.mfa.gov.tr/ahmetdavutoglu.tr.mfa>, E.T 21.12.2019). Davutoğlu görevde bulunduğu danışmanlık sürecinde AK Parti'nin dış politikasında belirleyici bir rol üstlenmiştir. Türkiye'nin dış politika konusunda kaleme aldığı makaleler ve yazmış olduğu kitaplar, aktif olarak siyasette görev aldığı süre zarfı boyunca Türkiye'nin dış politikasını şekillendirmiştir. Davutoğlu döneminin dış politikasını belirleyen temel kavramlar; Ben-idraki, Stratejik Derinlik, Merkez Ülke, Vizyon Odaklılık, Yumuşak Güç, Proaktif Diplomasi, Ritmik Diplomasi, Çok Boyutlu Dış Politika, Komşularla Sıfır Sorun, Düzen Kurucu Aktör, Önleyici Diplomasi, Barış Havzası, Maksimum İş Birliği, Tarihsel Miras, Herkes İçin Güvenlik, Akil Ülke, Normalleşme, Arabuluculuk, Medeniyetler İttifakı ve Eksen Kayması gibi kavramlar 2002 sonrası Türk Dış Politikasını oluşturmuştur (Yeşiltaş ve Balcı, 2011: s.10-32). 2001 yılında yayımlanan "Stratejik Derinlik" isimli kitabı Türkiye'nin dış politika vizyonunu çizmekte ve Stratejik Derinlik 2000'li yıllarda Türk Dış Politikasının daha çok kurumsal yanını göstermek için kullanılmaktadır (Yeşiltaş ve Balcı, 2011: s.12). Temel kavramlar çerçevesinde Merkez Ülke kavramını örnek verecek olursak; Ahmet Davutoğlu, Türkiye'nin jeopolitik konumu itibariyle ve tarihsel mirasından dolayı kendi bölgesinde "merkez ülke" olabileceğini söylemiş, Türkiye'nin Doğu ile Batı arasında bir aktarım bölgesi olmadığını bölgede kurucu bir ülke olduğuna değinmiştir (Tarcan, Akgüller ve Işık, 2018: s.252).

Ahmet Davutoğlu dönemi Türkiye-İran ilişkilerine değinmeden önce Ak Parti'nin 2002 sonrası Ortadoğu politikasına değinmemiz gerekmektedir. AKP'nin 2002 yılında iktidara gelmesi sonucu Türkiye'nin Ortadoğu ülkeleri ile ilişkileri artmıştır. Dönemin dış politikasında Ortadoğu ülkelerine karşı manevi bir sorumluluğun olduğu, Türkiye'ye bölgede liderlik rolünün düştüğü, Ortadoğu'nun coğrafi konumundan dolayı siyasi etkileşim alanı olarak görülüp bölgedeki çatışmaların doğrudan Türkiye'yi etkileyeceği ve bölgenin dönüştürülmesi gerektiği gibi politikalar yer almaktadır (Sinkaya, 2011: s.92.) Geçmişten itibaren başta Avrupa olmak üzere birçok ülke Ortadoğu'nun kaynaklarından faydalanmak istediği için fiziki müdahalelerde bulunduğundan dolayı Türkiye bu durumdan fazlasıyla etkilenmiştir. Sınır güvenliğinin sağlanması noktasında sorunlar yaşayan Türkiye, Dış Politikasında Ortadoğu'nun siyasi istikrarına daima önem vermiştir. Davutoğlu Stratejik Derinlik isimli kitabında Türkiye'nin Ortadoğu politikası ile ilgili olarak:

"Bölgearası stratejik etkileşim bir taraftan bölgesel güçlere yeni manevra alanları açarken, diğer taraftan da yeni güvenlik riskleri ile yüzleşme zorunluluğu doğurmaktadır. Mesela Türkiye bu bölgelerde

artık sadece NATO'nun bir üyesi olarak değil, kendi ulusal stratejilerini de gözetilen bir bölgesel aktör olarak davranmak zorundadır” (Davutoğlu, 2001: s.398)

diye belirtmiştir.

Ak Parti döneminde komşu ülkelerle sıfır sorun politikası doğrultusunda Ortadoğu'da yaşanan gelişmeler yakından takip edilmiş, dış politikada aktiflik ve bunun yanında ekonomik iş birlikleri amaçlanmıştır (Işık, 2019: s.94). Komşularla sıfır sorun politikası ilk çıktığı dönemde gerçekçi bulunmamış, komşularla yaşanabilecek problemlerin Türkiye'ye etki edeceğini ve Türkiye'nin kendi bölgesinde nüfuzunu artırıp bölge ülkeler ile barışçıl bir politika izlenmesi hedeflenmiştir (Güder ve Mercan, 2012: s.64).

2000'li yıllardan itibaren Türk dış politikasının parametrelerini oluşturan bu kavramlar, günümüzde Türkiye'nin bölgedeki konumunu yansıtmaktadır. Dış politika kapsamında Ortadoğu ile sorunsuz aktif politikalar hedeflenmiştir. Türkiye her ne kadar komşularla sıfır sorun politikasını izlemek istese de Ortadoğu'nun istikrarını yalnız bölge içi ülkeler belirlememektedir. ABD, Avrupa Ülkeleri ve Rusya başta olmak üzere bölge dışı ülkeler Ortadoğu politikalarında daima söz sahibi olmak istemiştir. Bölge dışı aktörlerin müdahaleleri ve Türkiye'nin NATO üyesi olması Ortadoğu'ya yönelik dış politika da belirleyici olmuştur. Türkiye'nin özellikle Soğuk Savaş sonrası Merkez Ülke konumuna gelmek istemesi ve yine Soğuk Savaş sonrası uluslararası sistemin değişikliği yine Türkiye'nin Ortadoğu politikasını şekillendirmiştir. Ortadoğu'da aktif politika izlenmesi Türkiye dış işleri bakanı İsmail Cem'den itibaren dönemin diğer dış işleri bakanlarında da gözlemlenmiştir.

2002 sonrası Ortadoğu politikaları doğrultusunda bölge ülkeler ile ilişkilerini artıran Türkiye, İran ile de ilişkilerini geliştirmiştir. Ahmet Davutoğlu Dışişleri Bakanlığına geldiği süre de Türkiye-İran ilişkilerinde öne çıkan konu PKK-PJAK terör örgütlerine karşı yürütülen ortak güvenlik iş birliğidir. Her iki ülkenin de güvenlik problemi haline gelen terör örgütleri konusunda Türkiye ve İran bu dönemde örgüte karşı birçok ortak harekât düzenlemiştir. Aynı dönemde Türkiye'nin bölge ülkeleri ile yakınlaşması ve iş birliğinde bulunması Eksen Kayması tartışmalarına yol açmıştır. 2009 yılında İran ile güvenlik çerçevesinde oluşturulan iş birliğinin yanı sıra İran'ın nükleer faaliyetlerine olan tutumu da Davutoğlu döneminde öne çıkan ana konulardandır. Türkiye bu dönemde nükleer faaliyetler noktasında:

“İran’ın barışçıl amaçlarla nükleer çalışmalar yapmaya hakkı olduğuna, Tahran yönetimine, nükleer teknolojiyi askeri amaçlarla kullanmaması ve Batılı ülkelerle uzlaşma içerisinde soruna çözüm bulma arayışını sürdürmesi sürekli olarak telkin edildiğine, Batılı ülkelere de, sorunun şiddete başvurulmadan diplomatik yollarla çözülmesi gerektiği yönünde telkinlerde bulunulduğuna, İran nükleer sorununun çözümünde Ortadoğu bölgesinin kitle imha silahlarından arındırılmasının önemine vurgu yapılarak İsrail’in nükleer silahlarına dikkat çekilmesine, bunların yanında ABD ve diğer nükleer silahlara sahip ülkelerin, kendileri kitle imha silahlarına sahipken bu konuda İran’a baskı yapmalarının tezat oluşturduğuna dikkat çekilerek, dünyanın bu silahlardan arındırılması” noktalarına değinerek nükleer faaliyetler konusunda politikasını belirtmiştir (İnat ve Telci, 2011: s.101).

Bu tutumun başlıca sebebi ise ticari ilişkiler kapsamında Türkiye’nin doğalgaz ihtiyacını İran’dan karşılamak ve Rusya’ya enerji konusunda bağımlı olmak istememesidir (Tan ve Aliyev, 2012: s.107). İran’ın Nükleer Programının dünya genelinde sorun olmasına karşın 17 Mayıs 2010 tarihinde Türkiye, Brezilya ve İran Dışişleri Bakanları ortak bir deklarasyon yayımlayarak Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Antlaşmasına (NPT) bağlılıklarını teyit etmiştir (<http://www.mfa.gov.tr/17-mayis-2010-tarihli-turkiye-iran-brezilya-disisleri-bakanlari-ortak-deklarasyonu.tr.mfa>, E.T 24.12.2019). Dışişleri Bakanı Davutoğlu, İran ziyaretinde Nükleer Programa ilişkin olarak *“Türkiye’nin bölgede ve dünyada nükleer silahların yayılmasını arzu etmediğini ama nükleer teknolojinin barışçıl kullanımının engellenmemesi gerektiğini ve İran’a uygulanan yaptırımların kaldırılması, iki ülke ilişkilerini olumlu etkileyecektir”* diye belirtmiştir (<http://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-davutoglu-iran-a-uygulanan-yaptirimlerin-kaldirilmesi-iki-ulke-iliskilerini-olumlu-etkileyecektir.tr.mfa>, E.T 24.12.2019). İran’ın nükleer programına karşı Türkiye’nin tutumu, başta İsrail olmak üzere birçok Batı devleti tarafından eleştirilmiştir. İran’ın nükleer çalışmalarının bir tehdit yarattığını ve bu çalışmaları daha çok askeri alanda kullanacağını dile getiren Batı devletlerine karşı Türkiye, her ülkenin barışçıl amaçlarla nükleer faaliyetler yürütebileceğini ve İran’ın da hakkı olduğunu söyleyerek, İran’ın nükleer programına karşı çıkan devletlerin de nükleer silahlara sahip olduklarını söylemiştir (Erdoğan ve Aydın, 2019: s.211).

Ahmet Davutoğlu'nun Dışışleri Bakanlığı döneminde İran ile ilişkileri geliştirmek adına 15-16 Şubat 2010 tarihinde İran'a çalışma ziyaretinde bulunarak, dönemin İran Dışışleri Bakanı, Cumhurbaşkanı ve İslami Danışma Meclisi Başkanı ile görüşmeler gerçekleştirmiştir http://www.mfa.gov.tr/subat_tr.mfa, E.T 23.12.2019). Hem İran hem Türkiye dönem boyunca ilişkileri geliştirmek adına çalışma ziyaretlerinde bulunmuştur. Bölgenin istikrarına daima önem veren Davutoğlu, İran'ın aynı dönemde yaşanan olaylar için, seçimler İran'ın iç meselesi olduğuna değindikten sonra "Bu tartışmaların en sağlıklı şekilde neticelendirilmesi ve Türkiye ile İran arasındaki köklü ilişkilerin aynı şekilde sürdürülmesi hepimizin dileğidir" diye belirtmiştir (http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/diger/67640/Secimler_iran_in_ic_meselesidir.html E.T: 23.12.2019). Türkiye'nin İslam ülkeleri ile olan ilişkilerini geliştirmesi Batı ülkeleri ve ABD tarafından olumlu karşılanmamıştır. Dışışleri Bakanı Davutoğlu'nun ziyaretlerinin dışında Başbakan Erdoğan'ın ziyaretleri ve ziyaret sonrası demeçleri Türkiye'nin "Eksen Kayması" tartışmalarına yol açmıştır.

Ahmet Davutoğlu'nun Dışışleri Bakanlığı döneminde Türkiye-İran ilişkilerini etkileyen diğer faktörlerden birisi de Arap Baharı'nın yaşanmasıdır. Arap Baharı temel olarak halkların otokratik rejimlere karşı başkaldırması olarak tanımlanmaktadır. Arap Baharı süresince bazı hükümetler devrilmiş veya değışmiş, silahlı çatışmalar yaşanmış ve gösteri-protestolar meydana gelmiştir (Okyar, 2015: s.63-64). İran Arap Baharı neticesinde yaşanan toplumsal olayları sahiplenerek bunun geç kalmış bir İslami Hareket olduğunu vurgulayarak Arap Baharı'nı kendine mal etmiş ve protestoların arkasında durmuştur (Çırakoğlu, 2017: s.1). Arap Baharı Türkiye'nin koruduğu Komşularla Sıfır Sorun politikasına bu dönemde zarar vermiştir. Türkiye'nin Arap Baharı'na bakışı İran'dan farklıdır. Dışışleri Bakanı Davutoğlu, Arap Baharı ile ilgili olarak: "2011'de Arap dünyasında demokrasi talebiyle başlayan toplumsal olayları doksanlı yıllarda Balkanlar ve Doğu Avrupa'da yaşanan olaylar gibidir. Batı'nın Balkanlar ve Doğu Avrupa ülkelerinde demokrasiye geçişte verdikleri desteği Ortadoğu ülkeleri için göstermediklerini" belirtmiştir (Karabat, <http://www.aljazeera.com.tr/al-jazeera-ozel/davutogluarap-baharlarini-degerlendirdi> E.T: 24.12.2019). Yine Davutoğlu Arap Baharı'na ilişkin olarak "Arap Baharı Tunus'ta başladığı ilk gündən beri Türkiye'nin tutumu değışmedi. Halkın hukuk deoleti, demokrasi ve şeffaflık taleplerine destek verdik" (<https://www.dunyabulteni.net/avrupa/davutoglu-turkiye-tutumunu-degistirmedih202950.html> E.T 24.12.2019) açıklamalarında bulunmuştur.

Türkiye ve İran'ın Arap Baharı'na olan görüş farklılıkları doğrultusunda Dışışleri Bakanı Davutoğlu'nun Tahran'ı ziyaret ederek Suriye'deki değışim konusunda sonuca varılamaması, iki ülkenin görüş farklılığını kesinleştirmiştir (Uygur, 2012: s.22). İran Suriye'nin ayakta kalması gerektiğine vurgu yaparken, Türkiye ise Suriye'nin demokratikleşmesi doğrultusunda politikalar izlediğinden iki ülke bu dönemde karşı karşıya gelmiş ve İran Türkiye'nin bu tutumunu Batı'ya

yakınlaşma ve kendi dış politikasından taviz verdiğine değinirken Türkiye ise İran'ın Suriye konusundaki politikasına krizi daha fazla güçlendirdiği eleştirisini yapmıştır (Aksu, Şahinoğlu ve Uygur, 2017: s.55). Arap Bahar'ı noktasında iki önemli aktör olan Türkiye ve İran'ın bu konuda farklı politikalar ve söylemleri olması krizin uzamasına sebep olmuştur. Aynı dönemde Türkiye Suriye politikasını Esed'in devrilmesi üzerine şekillendirirken İran'ın Hizbullah aracılığı ile Esed yönetimine destek vermesi Türkiye-İran ilişkisine zarar vermiştir (İnat, 2013: s.185). Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu *"Esed rejimine verilen desteğin canlara mal olduğunu söyleyerek İran'ın tutumundan duyduğu rahatsızlığı ifade etmiştir."* (İnat, 2013: s.194).

Arap Bahar'ına olan kadar süreçte Türkiye-İran ilişkileri olumlu seyrederken Suriye meselesinde tarafların zıt düşmesi ilişkileri fazlasıyla etkilemiş ve medyanın da etkisiyle her iki toplumda ülke karşıtlıkları fazlalaşmıştır. Davutoğlu'nun ritmik diplomasi, komşularla sıfır sorun gibi politikaları Arap Bahar'ının ortaya çıkmasıyla tekrar tartışma konusu olmuştur. Ahmet Davutoğlu'nun 2002 yılından 2016 yılına kadar olan danışmanlık, dışişleri bakanlığı ve başbakanlığı sürecinde Ortadoğu ile olan politikalarımızda etkisi fazlasıyla bulunmaktadır. Komşularla sıfır sorun politikası doğrultusunda bölge ülkeler ile olan ilişkilerin geliştirilmesi Türk dış politikasının birincil hedefi haline gelmiştir. İran'ın Nükleer Programında Türkiye'nin tutumu, PKK-PJAK konusunda güvenlik iş birliği, ekonomik ilişkilerin artırılması ve dönemin dışişleri bakanlarının diplomasisi Türk-İran ilişkilerini olumlu yönde etkilemiştir. Genel olarak 2010 yılından itibaren bozulan ilişkilerin en büyük kaynağı Arap Baharı esnasında Türkiye ve İran'ın Suriye politikasındaki farklı görüşleridir. NATO'nun Füze Savunma Sistemi doğrultusunda Türkiye'ye radar kurmak istemesi ve İran'ın bu konuyu güvenlik problemi haline getirmesi, Irak ve Suriye politikalarında anlaşmazlık, ABD'nin İran'a uygulanan ekonomik ambargoları, Arap Baharı, 2013 yılında İran'ın PKK'ya desteğinin gündeme gelmesi iki ülke ilişkilerinin bozulmasına zemin hazırlamıştır. Davutoğlu döneminde Türkiye-İran ilişkilerinde 2 ana başlık öne çıkmaktadır: Arap Baharı ve Nükleer Program. Biri ilişkileri olumsuz diğeri ise olumlu etkilerken Davutoğlu'nun dış politika vizyonundaki komşularla sıfır sorun politikası, başta İran olmak üzere bölge ülkeleri ile olan ilişkileri de etkilemiştir.

4- Mevlüt Çavuşoğlu Dönemi Türkiye-İran İlişkileri (2015- ...)

Türkiye-İran ilişkilerinin 2010 yılından itibaren bozulmasının başlıca sebeplerinden Suriye krizi iki ülkenin ortak çözüme kavuşamadığı problemlerin başında gelmektedir. Suriye politikalarında tamamen zıt hareket eden Türkiye ve İran'ın ilişkileri Arap Bahar'ının yaşandığı dönemde bozulmuştur. Ek olarak Arap Bahar'ı döneminden önce ilişkilerin normalinden iyi olması ise Batılı devletler

tarafından eksen kayması olarak tabir edilmektedir (Aktaş, 2018: s.165). Türkiye için Eksen Kayması tartışmaları yaşanırken, Türkiye'nin Arap Bahar'ı sürecine olan yorumu İran ile ilişkilerin gerginleşmesine sebep olmuştur.

Türkiye-İran ilişkilerinin gergin olduğu dönemde Ak Parti Dış İlişkilerden Sorumlu Genel Başkan Yardımcılığı başta olmak üzere birçok Dış İlişkiler görevinde bulunan Mevlüt Çavuşoğlu 29 Ağustos 2014 tarihinde 62. T.C. Hükümeti'nin Dışişleri Bakanı görevine getirilmiştir (<http://www.mfa.gov.tr/mevlutcavusoglu.tr.mfa>, E.T 28.12.2019). 2015 yılında Dışişleri Bakanlığında Mevlüt Çavuşoğlu'ndan sonra Feridun Hadi Sinirlioğlu getirilse de Sinirlioğlu 3 ay gibi kısa bir süre bakanlık yapmıştır.

Çavuşoğlu 24.11.2015 tarihinden itibaren Türkiye'nin Dışişleri Bakanı olarak görev yapmaktadır. Davutoğlu'nun dış politika vizyonu Mevlüt Çavuşoğlu döneminde de devam etmiştir. Her ne kadar İran ile olan ilişkiler normalinden kötü gitse de Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan başta olmak üzere Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu' da İran'a çalışma ziyaretleri düzenlemiştir. Çavuşoğlu göreve geldikten 4 ay sonra 17 Aralık 2014 Tarihinde İran'a çalışma ziyareti gerçekleştirmiş ve dönemin İran Dışişleri Bakanı Cevad Zarif ve Cumhurbaşkanı Hasan Ruhani ile görüşmüştür (<http://www.mfa.gov.tr/dis-politika-kronolojisi--aralik-2014.tr.mfa>, E.T 28.12.2019).

Bu dönemde Türkiye ve İran'ın kötüye giden ilişkilerinin bir diğer sebebi de Irak'ta yaşanan olaylardır. Irak'ta yaşanan mezhep temelli çatışmalar ve güvensizlik ortamı, Irak'ı bölge dışı ülkeler tarafından açık hedef haline getirmiş ve Irak'ta sürekli bir siyasi istikrarsızlık sonucunda Türkiye ve İran, Irak politikasında Suriye örneğinde olduğu gibi ters düşmüş, Türkiye, Irak'ta Sünni Arapları bir araya getirme politikası izlerken İran ise aynı doğrultuda Şii grupları bir araya getirme politikasını izlemiş ve taraflar arasında yine gergin ilişkiler oluşmuştur (Aktaş, 2018: s.175). Ek olarak Arap Bahar'ı döneminde Irak'ın İran ile olan yakın ilişkileri, Türkiye-İran arasındaki mesafeyi artırmıştır (Tamer, 2017: s.183).

İki ülkenin Suriye ve Irak politikalarındaki farklılıklar ilişkileri olumsuz yönde etkilese de yaşanan bu kriz dönemlerinde bile iki ülke sık sık birbirlerine ziyaretler gerçekleştirmiştir. Çoğu kez ortak basın toplantısı düzenlenmiş ve kendi bölgelerinde var olan sorunlara karşı açıklamalar yapılmıştır. Mevlüt Çavuşoğlu ve Muhammed Cevat Zarif'in 19 Mart 2016'da İstanbul'da düzenlenen ortak basın toplantısında Çavuşoğlu:

“İran ve Türkiye iki komşu, iki kardeş ülkedir. İran ile Türkiye arasındaki ilişkiler sadece iki ülkenin kardeş halklarını mutlu etmez, bölgenin istikrarına ve güvenliğine de önemli katkı sağlar. Elbette her alanda ikili ilişkilerimizi güçlendirmek önemli, iki ülke bölgede var olan sorunların çözümüne de birlikte katkı sağlayabilir. Şimdi Suriye’de önemli bir fırsat yakaladık. Çatışmaların durdurulması konusunda Türkiye ve İran Uluslararası Suriye Destek Grubu toplantılarında birlikte hareket etmiştir. Önümüze çıkan bu fırsatı, özellikle kalıcı bir ateşkes ve siyasi çözüm için iyi değerlendirmemiz gerekiyor. Aynı şekilde hem Suriye’nin hem de Irak’ın sınır ve toprak bütünlüğü İran için de Türkiye için de önemli. Bu konuda birlikte adım atmaya devam edeceğiz ve her iki komşu ve kardeş ülkenin sınır bütünlüğü, toprak bütünlüğünün korunması için her türlü çabayı sarf etmeye devam edeceğiz”

açıklamalarında bulunmuştur (<http://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-sayin-mevlut-cavusoglu-nun-iran-disisleri-bakani-sayin-muhammed-cevad-zarif-ile-ortak-basin-toplantisinde-yapti.tr.mfa>, E.T 28.12.2019). Bölgenin istikrarı için her iki devlette ortak noktada uzlaşmanın farkında olsalar da dış politikalarında izledikleri tavırlar yapılan açıklamaların gerisinde kalmaktadır. Her ülke rasyonel olarak dış politikasında kendi milli menfaatlerini birincil sıraya koyduğundan, Suriye başta olmak üzere bölgedeki sorunlar konusunda belli bir süre Çavuşoğlu döneminde de İran-Türkiye ilişkileri olumsuz yönde ilerlemiştir. Bu dönemde bölge sorunlarında yaşanan zıt politikaların aksine Irak Kürt Bölgesel Yönetimi’nin bağımsızlık referandumu oylamasına Türkiye ve İran karşı çıkmıştır. Çavuşoğlu referandum ile ilgili olarak: “IKBY referandumu Irak’ı iç savaşa kadar götürür” açıklamasında bulunurken(<https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-40942305>, E.T 28.12.2019), İran Dışişleri Bakanlığı IKBY’ye bütün hava ve kara yollarının kapatıldığını açıklamıştır (Uygur, 2018: s.112).

Suriye ve Irak konusunda iki ülkenin görüş farklılıkları yaşadığı dönemlerde bölgenin istikrarı sağlanamamıştır. 2010-2016 yılları arasında bozulan Türk-İran ilişkilerinin tamiri 2017 yılı olmuştur. 2017 yılı Ekim-Aralık dönemi, Türkiye ve İran ilişkileri tarihinde en fazla ziyaretin gerçekleştiği yıl olarak gözükmektedir (Tamer, 2018: s.37). İlişkilerin normalleşme sürecinde IKBY referandumunda iki ülke iş birliğine gitmiş ve referandumu tanımamıştır. Irak’ın toprak bütünlüğü hem Türkiye hem de İran’ın bölgesel güvenliği açısından önemli olduğu için iki ülke referandum

sürecinde ortak hareket etmiştir. İlişkilerin normale dönme sürecinde Suriye ile ilgili olarak Astana'da bir araya gelen Türkiye ve İran, Suriye konusunda ortak hareket etmeye başlamış ve Suriye'nin toprak bütünlüğü konusunda anlaşmıştır (Şahin ve Özel, 2018: s.63). Astana Süreci sonrasında Çavuşoğlu:

“Şimdi üçlü bir mekanizma kuruyoruz ki burada İran'ın rolü çok önemli. Sadece rejim bakımından değil, rejimin yanında değişik gruplar var. Hizbullah'tan tutun da İran'ın desteklediği gruplar... Bu grupların da ateşkesi ihlal ettiğini görüyoruz. Bundan sonraki süreçte İran'ın da aktif bir şekilde rol alması ateşkesin geleceği için önemli. Sonuçta iki gün tüm çabalarımız, katkılarımız sayesinde iki gün süren Astana toplantısı başarılı bir şekilde tamamlandı diyebiliriz.”

Açıklamasını gerçekleştirmiştir (<https://www.trthaber.com/haber/gundem/cavusoglu-astana-bir-donum-noktasi-oldu-295549.html>, E.T 28.12.2019).

Astana süreci sadece Türkiye-İran ilişkilerine olumlu yansımış, Rusya ile olan ilişkileri de normale döndürmüştür. İlişkilerin normalleşmesi doğrultusunda İran, Türkiye'ye Genelkurmay Başkanlığı düzeyinde bir ziyaret gerçekleştirmiştir (İnat ve Caner, 2018: s.144.). 2010'dan bu yana Suriye politikaları doğrultusunda düzelmeyen ilişkiler, Astana süreci ile yumuşama dönemine gitmiş ve iki ülkenin Dışişleri Bakanları bu dönemde sık sık bir araya gelmiştir. Toplamda 8 Astana Sürecinde bir araya gelen Türkiye, İran ve Rusya Federasyonu, Suriye konusunda ortak hareket etme kararı aldıklarını açıklamıştır. Astana süreci sonrası düzenlenen Soçi Zirvesi'ne ise yüksek düzeyde katılım gerçekleşmiş ve Suriye'nin inşası konusunda Türkiye, İran ve Suriye ortak hareket etme kararı almıştır. Dışişleri Bakanı Çavuşoğlu ve İran Dışişleri Bakanı Muhammed Cevad Zariif'in ortak basın toplantısında Çavuşoğlu Suriye ile ilgili olarak;

“Biz Suriye'de, başlangıçta özellikle sahada birçok konuda İran'la aynı fikirde değildik, fakat İran'da siyasi bir çözüm için işbirliği yapma kararı aldık, özür dilerim, Suriye'de İran'la ve Rusya'yla beraber ve bunun faydasını gördük Astana süreci, Soçi süreci. Ve şimdi Suriye'de kalıcı bir barış için, İdlib'de ateşkesin devamı için, ABD'nin çekilme kararı dahil tüm konuları birlikte koordine etme için çalışmaya devam

ediyoruz. Ve anayasa komisyonunun kurulması için de yine samimi gayretlerimizi tüm dünya görmektedir. Ve önümüzdeki süreçte bu işbirliğimizi ve çabalarımızı sürdüreceğiz, yanı başımızda Suriye’de istikrarın ve barışın geri gelmesi için siyasi çözüm için ve yine insani yardımlar konusu da dahil birçok alanda işbirliğimiz için çalışmaya devam edeceğiz.”

Açıklamasında bulunmuş ve bu açıklamaların sonucunda Türkiye-İran ilişkilerinin normalde döndüğü anlaşılmaktadır (<http://www.mfa.gov.tr/sayin-bakanimizin-iran-disisleri-bakani-ile-ortak-toplantisi.tr.mfa>, E.T 29.12.2019). Suriye krizinde İran, Suriye rejiminin devam etmesi yönünde bir politika izlerken Türkiye ise Esad ile gerçekleşecek çözümün demokratik olamayacağını vurgulamıştır (Caner, 2019: s.118). Özellikle Suriye krizinde sadece liderler bir araya gelmemiş, dışişleri bakanları da çoğu kez iş birliği için masaya oturmuştur. Liderler zirvesinde Suriye anayasasının yapımı için 31 Ekim 2019 tarihi belirlenirken, dışişleri bakanları ise toplantıdan bir gün önce bir araya gelmiştir. Çavuşoğlu terörler mücadele konusunda Türkiye’nin kararlı olduğunu vurgulamıştır (Caner, 2019: s.118).

Türk-İran ilişkilerinin normalleşme dönemine etki eden bir unsur da 15 Temmuz 2016 tarihinde gerçekleştirilen başarısız darbe girişimi sonrası 12 Ağustos’ta İran Dışişleri Bakanı Muhammed Cevad Zarif Türkiye’ye ziyaret gerçekleştirmiş, bu ziyaret ise başarısız darbe girişimi sonrası Türkiye’ye gelen ilk üst düzey yetkili olarak önemle vurgulanmıştır (Tamer, 2018: s.27). İran Dışişleri Bakanı Cevad Zarif bölgede darbenin yerinin olmadığı vurgulayarak, Türkiye’ye desteğini belirtmiştir.

Türkiye ve İran’ın 2000’li yılların başındaki iyi ilişkilerinin bozulma dönemi olarak Arap Baharı ve Suriye/İrak konusundaki anlaşmazlıklar, Rusya’nın da dahil olması ile ilişkiler normale dönmüştür. Ortadoğu bölgesinde yaşanan sorunlara müdahale konusunda sadece bölge ülkeleri değil, bölge dışı aktörlerinde dahil olması krizlerin büyümesine sebep olmuştur. Çavuşoğlu döneminde Türkiye-İran ilişkilerinin normalleşme sürecine etki eden bir diğer faktör ise ABD’nin İran’a uyguladığı yaptırımlar olmuştur. Çavuşoğlu ABD’nin uyguladığı yaptırımlar ile ilgili olarak: *“Türkiye egemen ve bağımsız bir ülkedir. Eğer söz konusu Birleşmiş Milletler yaptırımı olursa bunu biz de uygularız. Aksi söz konusuysa uygulamayız, Herhangi bir yaptırımı desteklemeyeceğiz. Evet, elbette İran, Rusya ve diğer ülkelerle ticaret yapmaya devam edeceğiz”* açıklamalarında bulunurken(<https://sptnkne.ws/jCvt>, E.T 29.12.2019), İran Cumhurbaşkanı Yardımcısı ise: *“Türkiye hükümeti ve halkıyla ilişkilerin artırılması İran’ın dış siyasetinin önceliklerinden biridir. ABD yaptırımlarından kaynaklı baskılar kısa sürede sona erecektir ve dostlar zor günlerde belli olur”* açıklamasında bulunmuştur

(<https://sptnkne.ws/k8Re>, E.T 29.12.2019). Dışişleri bakanı Çavuşoğlu ABD tarafından gerçekleştirilen ambargolar üzerine iki ÷lke arasında Karma Ekonomik Komisyonu (KEK) toplantısının gerçekleştirileceğini, bu toplantılarda ise milli paralar ile ticaretin gerçekleşmesi, ticaret hacimlerinin artırılması ve konsolosluklar üzerine konuların tartışılabacağı yönünde karar alınırken, bu toplantıların dışişleri bakanlar düzeyinde 6 ayda bir tekrarlanacağını dile getirmiştir (<https://www.hurriyet.com.tr/dunya/son-dakika-bakan-cavusoglu-avrupalilarla-ve-iranla-degerlendiriyoruz-41249598>, E.T 08.05.2020). Yapılan açıklamaların yanı sıra, Türkiye sınırının korunması ve terörle mücadele kapsamında; Fırat Kalkanı, Zeytin Dalı ve Barış Pınarı hareketleri sürecinde ABD tarafından yapılan olumsuz açıklamalar ve Suriye konusunda İran ile gerçekleştirilen iş birliği, Türkiye-İran ilişkilerine olumlu yansımıştır. ABD'nin müdahaleleri Türk-İran ekonomi ilişkisini olumsuz etkilerken, siyasi ilişkiler açısından ise (özelikle 2018 yılı) Suriye konusunda iki ÷lke istikrar için ortak politikalar izlemiştir (İnat ve Caner, 2019: s.28). İki ÷lke Ankara ve Tahran'da 2018 yılı içerisinde birçok kez sorunların çözümü için bir araya gelmiş, Türkiye-İran Yüksek Düzeyli İş birliği Konseyi toplantısında vurgulanan cümleler de ilişkilerin geliştirilmesi yönünde önemli bir adım olarak karşımıza çıkmıştır (İnat ve Caner, 2019: s.28).

Genel olarak Çavuşoğlu döneminde Türkiye-İran ilişkilerinin tekrar normale döndüğü gör÷lmektedir. Türkiye ve İran, küresel ve bölgesel krizler karşısında birlikte hareket etmiş, ikili ilişkiler ilk başta restorasyon süreci geçirmiş ve daha sonra ise uzlaşa ve iş birliği sürecini de atlatarak ittifak ilişkisine doğru yönelmiştir (Tamer, 2018: s.39). Arap Baharı sürecini atlatan Türkiye, bölgede olan krizlerde İran ile başlarda zıt politikalar izlese de Rusya, İran ve Türkiye'nin bölgenin istikrarı için bir araya gelmesi ve yaşanan diplomasi trafiği ilişkilerin iyiye gitmesine sebep olmuş, Suriye krizinde yaşanan gerilimler geride bırakılmıştır. İki ÷lke birçok noktada hareket ederken İran'ın Barış Pınarı Hakeratı'na karşı tutumu dengeyi değiştirmiştir. Türkiye'nin terörle mücadele ve sınır güvenliğini sağlama noktasında gerçekleştirdiği sınır ötesi operasyonlarda İran'ın önde gelen siyasi, dini ve askeri aktörleri Türkiye'nin gerçekleştirmiş olduğu terör karşıtı faaliyetlere karşı tavır alırken, Ruhani hükümeti söylemlerinde çok ileriye gitmemiş, liderler zirvesinde PKK/YPG'nin terör örgütü olduklarını kabul ettiklerine dair mesaj yayımlamıştır (Caner, 2019: s.119). İran Cumhurbaşkanı Ruhani Türkiye'yi dost ve kardeş olarak nitelendirmiş, Türkiye'nin güvenlik kaygılarının olduğunu fakat bu sorunu askeri operasyon dışındaki araçlarla çöz÷lmesi yönünde görüşünü belirtmiştir (Caner, 2019: s.119). Değinildiği üzere iki ÷lke arasındaki ilişkiler Ortadoğu'da yaşanan gelişmeler neticesinde dengede gitmiştir. Siyasi ilişkilerin zaman zaman bozulduğu gözükse de ekonomik ilişkilerin

seyri siyasi ilişkilerde olduğu gibi fazla etkilenmemiştir. Mevlüt Çavuşoğlu döneminde İran ile olan ilişkiler bir önceki döneme göre artışın yaşandığı ve iş birliğinin arttığı bir dönem olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sonuç

AK Parti dönemi ile Türkiye uluslararası sistemde düzen kurucu aktör olarak yer almak istemiştir. Bu isteğinin doğrultusunda önce bölge ülkeleri ile olan ilişkilerini iyileştirmek, daha sonra Batı ile olan ilişkilerini geliştirmek istemiştir. Ahmet Davutoğlu'nun dış politika ilkeleri aynı dönemde idealist bakış açısı olarak yorumlanmıştır. Türkiye'nin bölgede merkez ülke olma konumuna erişmesi, düzen kurucu aktör olarak görev alması ve uluslararası sistemde söz sahibi olmak istemesi 2000 sonrası dönemde oldukça eleştirilmiştir. Komşularla sıfır sorun politikası doğrultusunda bölge ülkeleri ile olan ilişkilerini maksimum düzeye getirmek isteyen Davutoğlu'nun dış politika vizyonunda yumuşak güç kavramı fazlasıyla yer almıştır. İran ile olan ilişkilerin tarihsel arka plana dayandığı ve bölgede önemli bir aktör olduğu Davutoğlu dönemi öncesinde de sonrasında da anlaşılmıştır. Davutoğlu'nun Stratejik Derinlik isimli kitabında bölge açılımlarının başarılı veya başarısız oluşu sadece Türkiye'ye bağlı olmamakla beraber Soğuk Savaş'ın bitimi ile ortaya çıkan çok kutuplu düzende yer alan diğer faktörlere de bağlıdır. Davutoğlu dönemi Türkiye İran ilişkilerini en çok etkileyen unsur kuşkusuz Arap Baharıdır. Dönemde Türkiye'nin ve İran'ın Arap Baharı'na zıt yaklaşımları, iki ülke arasındaki ilişkilerin en gergin olduğu dönemdir. Dışişleri Bakanlığı süreci boyunca Ahmet Davutoğlu, komşularla sıfır sorun politikasını uygulamaya çalışmışsa da bölge dışındaki faktörlerin Ortadoğu'daki varlığı, komşularla sıfır sorun politikasını tartışmaya açmaktadır. Ortadoğu bölgesinde sürekli devam eden krizler sonucu sağlanamayan istikrar, Rusya, İran ve Türkiye'nin bir araya gelmesi ile Suriye'nin toprak bütünlüğü sağlanmaya çalışılmıştır. Dışişleri Bakanlığı'nı devralan Mevlüt Çavuşoğlu'nun bu dönemde aktif olarak Türkiye, İran ve Rusya zirvelerinde görev alması krizin eskiye göre azalmasında önemlidir. Son dönemde Türkiye'nin Batı ile olan ilişkilerinin zayıflaması da İran'a olan yakınlığını artırmıştır. Ak Parti döneminde Türk-İran ilişkilerinin kırılma noktaları özetlenecek olursa; Suriye/Irak krizleri, Nükleer Enerji meselesi ve terör problemi şeklinde 3 ana başlıkta özetlenebilir.

Kaynakça / Reference

AKSU Hüseyin, ŞAHİNOĞLU Mehmet Cemal ve UYGUR Mehmet Nazım, "Türkiye ve İran'ın Arap Baharı'na Yönelik Politikaları Üzerine Bir Değerlendirme", *Uluslararası Ekonomi Siyaset İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, Cilt:2, Sayı:1, 2019, s.46-57.

AKTAŞ Kevser, "Suriye ve Irak Örnekleri Üzerinden Türkiye-İran İlişkileri: İş Birliği Mi Rekabet Mi?", *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*, Cilt:5, Sayı:1, Sakarya 2018, s.163-184.

CANER Mustafa, "Türkiye-İran İlişkileri", Nebi MİŞ, Muhittin ATAMAN vd., der., 2019'da Türkiye-SETA, İstanbul 2019.

ÇIRAKOĞLU Ahmet, "İran'ın Gözüyle Arap Baharı", Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt:1, Sayı:2, Antalya 2017, s.99-110.

DABAN Cihan, "Turgut Özal Dönemi Türkiye Dış Politikası", *Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, Cilt:17, Sayı:33, Konya 2017, s.77-96.

DAVUTOĞLU Ahmet, *Stratejik Derinlik Türkiye'nin Uluslararası Konumu*, Küre Yayınları, İstanbul 2001.

Erdoğan Mehmet Murat ve Aydınli Deniz, "Ak Parti'nin İkinci Dönemi Türk Dış Politikası: 2007-2011", ed. Kemal Yakut ve Murat Erdoğan, *Türk Dış Politikası II*, Anadolu Üniversitesi Yayını, No:2984, Eskişehir 2019.

GÜDER Süleyman, MERCAN Muhammed Hüseyin, "2000 Sonrası Türk Dış Politikasının Temel Parametreleri ve Orta Doğu Politikası", *İnsan ve Toplum Dergisi*, Cilt:2, Sayı:3, İstanbul 2012, s.57-91.

Hakkı UYGUR, "İran ve Arap Baharı", *SETA Analiz*, Sayı:52, Ankara Mart 2012.

IŞIK Mehmet Can, "2003-2011 Yılları Arasında Türkiye'nin Yumuşak Güç Uygulaması ve Sonuçları", *Gaziantep Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt:1, Sayı:2, Gaziantep 2019, s.71-104.

İNAT Kemal, "Türkiye'nin İran Politikası 2012", Burhanettin Duran vd., der., *Türk Dış Politika Yıllığı 2012-SETA*, Ankara 2013.

İNAT Kemal, TELCİ İsmail Numan, "Türkiye'nin İran, İsrail/Filistin ve Suriye Politikası 2009", Burhanettin Duran vd., der., *Türk Dış Politika Yıllığı-SETA*, Ankara 2011.

İNAT Kemal, Mustafa CANER, "Türkiye'nin İran Politikası 2017", Burhanettin Duran vd., der., *Türk Dış Politika Yıllığı 2018-SETA*, İstanbul 2018.

İNAT Kemal, Mustafa CANER, "Türkiye'nin İran Politikası 2018", Burhanettin Duran vd., der., *Türk Dış Politika Yıllığı 2017-SETA*, İstanbul 2019.

KAYA Emirhan, "Dış Politika Değişimi: AKP Dönemi Türk Dış Politikası", *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:7, Sayı:12, Giresun 2015, s.72-92.

KÖSE Talha, *İran Nükleer Programı ve Orta Doğu Siyaseti Güç Dengesi ve Diplomasinin İmkanları*, SETA Yayınları 3, Ankara 2008.

OKYAR Onur, "İran ve Arap Baharı: Çift Taraflı Aynadaki Asimetri mi?", *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Cilt:12, Sayı:45, İstanbul 2015, s.60-82.

ÖZTOP Fatma Anıl, "Karar Birimi Kuramı Çerçevesinde Türk Dış Politikasının Analizi: 1 Mart 2003 Tezkeresi Örneği", *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:5, Sayı:9, Tekirdağ 2016, s.131-147.

SİNKAYA Bayram, "Geçmişten Günümüze Türkiye'nin Ortadoğu Politikası ve Batı Etkisi", *Adam Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:1, Sayı:1, Ankara 2011, s.79-100.

ŞAHİN Güngör, ÖZEL Yücel, "Çatışmadan İşbirliğine: Türkiye, Rusya ve İran", *Elektronik Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi*, Cilt:9, Sayı:1, Edirne 2018, s.53-70.

TAMER Cenk, "2011 Sonrası İran'ın Irak Politikası", *Bölgesel Araştırmalar Dergisi*, Cilt:1, Sayı:2, Ankara 2017, s.172-198.

TAMER Cenk, "2018 Yılında Türkiye-İran İlişkileri", Ankara Kriz ve Siyaset Araştırmaları Merkezi, Yayın No:34, Rapor No:9, Ankara 2018, s.6-53.

TAN Mehmet, ALİYEY Pelin, "2002 Sonrası Türk Dış Politikası Bağlamında Türkiye İran İlişkilerinin Değerlendirilmesi", *II. Bölgesel Sorunlar ve Türkiye Sempozyumu 1-2 Ekim 2012*, s.101-108.

TARCAN Burçin Hafize, AKGÜLLER Hilal ve IŞIK Kübra, "Ahmet Davutoğlu Dönemi Türk Dış Politikası", *Econder Uluslararası Akademik Dergi*, Cilt:2, Sayı:2, Karabük 2018, s.250-271.

TBBM, *Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, Dönem:22, Cilt:6, Yasama Yılı:1, Birleşim:39.

UYGUR Hakkı, "Arap Baharı Sonrası Bölgesel Gelişmeler Işığında Türkiye-İran İlişkileri", Burhanettin Duran vd., der., *Türk Dış Politika Yıllığı 2017-SETA*, İstanbul 2018.

YALÇIN Hasan Basri, "Türkiye'nin Yeni Dış Politika Eğilim ve Davranışları: Yapısal Realist Bir Okum", *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:13, Sayı:2, 2011, s.35-61.

YEŞİLTAŞ Murat ve BALCI Ali, "AK Parti Dönemi Türk Dış Politikası Sözlüğü: Kavramsal Bir Harita", *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı:2, İstanbul 2011, s.9-35.

İnternet Kaynakları

AK Parti "Parti Programı", <https://www.akparti.org.tr/parti/parti-programi/>, (Erişim Tarihi: 18.12.2019).

Ayşe KARABAT, "Davutoğlu Arap Bahar'larını Değerlendirdi." <http://www.aljazeera.com.tr/al-jazeera-ozel/davutogluarap-baharlarini-degerlendirdi>, (Erişim Tarihi: 24.12.2019).

Çavuşoğlu: İKBY Referandumu Irak'ı İç Savaşa Kadar Götürür, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-40942305>, (Erişim Tarihi: 28.12.2019).

Çavuşoğlu: Türkiye, ABD'nin İran'a Yönelik Yaptırımlarına Uymayacak, <https://sptnkne.ws/jCvt>, (Erişim Tarihi: 29.12.2019).

Davutoğlu: Türkiye Tutumunu Değeristirmede, <https://www.dunyabulteni.net/avrupa/davutoglu-turkiye-tutumunu-degistirmede-h202950.html> (Erişim Tarihi: 24.12.2019).

Cumhuriyet Gazetesi, "Seçimler İran'ın İç Meselesidir", http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/diger/67640/Secimler_iran_in_ic_meselesidir_.html (Erişim Tarihi: 23.12.2019).

Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, "Sayın Prof. Dr. Ahmet Davutoğlu" <http://www.mfa.gov.tr/ahmetdavutoglu.tr.mfa>, (Erişim Tarihi: 21.12.2019).

TRT Haber, Çavuşoğlu: Astana Bir Dönüm Noktası Oldu, <https://www.trthaber.com/haber/gundem/cavusoglu-astana-bir-donum-noktasi-oldu-295549.html>, (Erişim Tarihi: 28.12.2019).

İran: Türkiye Hükümeti ile İlişkilerin Artırılması Önceliklerimizden Birisidir, <https://sptnkne.ws/k8Re>, (Erişim Tarihi: 29.12.2019).

Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, "Sayın Mevlüt Çavuşoğlu", <http://www.mfa.gov.tr/mevlutcavusoglu.tr.mfa>, (Erişim Tarihi: 28.12.2019).

Türkiye ABD İlişkilerinde İran Faktörü, <https://iramcenter.org/turkiye-abd-iliskilerinde-iran-faktoru/> (Erişim Tarihi: 19.12.2019)

Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı “Dışişleri Bakanı Sayın Mevlüt Çavuşoğlu’nun İran Dışişleri Bakanı Sayın Muhammed Cevad Zarif ile Ortak Basın Toplantısı, 19 Mart 2016, İstanbul, Çırağan Palace Oteli”, <http://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-sayin-mevlut-cavusoglu-nun-iran-disisleri-bakani-sayin-muhammed-cevad-zarif-ile-ortak-basin-toplantisinda-yapti.tr.mfa>, (Erişim Tarihi: 28.12.2019).

Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, “17 Mayıs 2010 Tarihli Türkiye, İran ve Brezilya Dışişleri Bakanları Ortak Deklarasyonu”, <http://www.mfa.gov.tr/17-mayis-2010-tarihli-turkiye-iran-brezilya-disisleri-bakanlari-ortak-deklarasyonu.tr.mfa> (Erişim Tarihi: 24.12.2019).

Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, “Dış Politika Kronolojisi 2010 Şubat”, <http://www.mfa.gov.tr/subat.tr.mfa>, (Erişim Tarihi: 23.12.2019).

Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, “Dışişleri Bakanı Davutoğlu “İran’a Uygulanan Yaptırımların Kaldırılması, İki Ülke İlişkilerini Olumlu Etkileyecektir.” <http://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-davutoglu-iran-a-uygulanan-yaptirimlerin-kaldirilmesi-iki-ulke-iliskilerini-olumlu-etkileyecektir.tr.mfa> (Erişim Tarihi: 24.12.2019).

Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, “Dışişleri Bakanı Sayın Mevlüt Çavuşoğlu’nun İran Dışişleri Bakanı Sayın Muhammed Cevad Zarif ile Ortak Basın Toplantısı”, 17 Nisan 2019, Ankara, <http://www.mfa.gov.tr/sayin-bakanimizin-iran-disisleri-bakani-ile-ortak-toplantisi.tr.mfa>, (Erişim Tarihi: 29.12.2019).

Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, Dış Politika Kronolojisi Aralık 2014, <http://www.mfa.gov.tr/dis-politika-kronolojisi-aralik-2014.tr.mfa>, (Erişim Tarihi: 28.12.2019).

Hürriyet, Bakan Çavuşoğlu: “Avrupalılarla ve İran’la Değerlendiriyoruz”, <https://www.hurriyet.com.tr/dunya/son-dakika-bakan-cavusoglu-avrupalilarla-ve-iranla-degerlendiriyoruz-41249598> (Erişim Tarihi: 18.05.2020).